

Увесь контент ліцензовано за умовами [Creative Commons BY 4.0 International license](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

РОЗВИТОК ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОГО ТА СТРАХОВОГО РИНКУ
DEVELOPMENT OF FINANCIAL-CREDIT AND INSURANCE MARKET

УДК 338.23:336.748.12

doi: <https://doi.org/10.15330/apred.2.22.147-161>

Гугул Р. Я.

ІНФЛЯЦІЙНІ ОЧІКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННИХ ШОКІВ

Вінницький навчально-науковий інститут економіки ЗУНУ
кафедра правознавства і гуманітарних дисциплін
вул. Гонти, 37, м. Вінниця,
21017, Україна,
тел.: (0432) 55-32-31
e-mail.: ryslan.gugul@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-5455-1869>

Анотація. У статті досліджено концептуальні засади формування інфляційних очікувань в умовах воєнних шоків та обґрунтовано їх визначальну роль у забезпеченні макроекономічної стабільності й підвищенні ефективності монетарної політики держави. Метою дослідження є узагальнення сучасних наукових підходів до трактування сутності інфляційних очікувань, удосконалення їх теоретичного визначення, систематизація класифікаційних ознак і факторів формування в умовах повномасштабної війни. Методологічною основою дослідження стали загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, зокрема методи аналізу і синтезу, логічного узагальнення, порівняльного аналізу, систематизації, класифікації, структурно-функціонального та системного підходів, що забезпечило комплексне дослідження економічної природи інфляційних очікувань та чинників їх формування. Узагальнення наукових праць зарубіжних і вітчизняних учених дало змогу виокремити чотири концептуальні підходи до трактування інфляційних очікувань: прогностичний, монетарно-поведінковий, процесно-інформаційний і психологічний. Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні авторського визначення поняття «інфляційні очікування», яке, на відміну від існуючих підходів, комплексно поєднує прогностичний, інформаційний, інституційний, поведінковий та макроекономічний аспекти їх формування. Удосконалено класифікацію інфляційних очікувань за способом формування, часовим горизонтом, ступенем стабільності та рівнем обґрунтованості, а також систематизовано особливості їх формування різними групами економічних агентів. Обґрунтовано, що в умовах воєнних шоків традиційні механізми формування інфляційних очікувань істотно трансформуються під впливом комплексу взаємопов'язаних макроекономічних, монетарних, фіскальних, виробничо-логістичних, енергетичних, зовнішньоекономічних, інформаційно-психологічних, інституційних та воєнно-безпекових чинників. Запропоновано систему факторів формування інфляційних очікувань, яка відображає взаємозв'язок між економічними, інституційними та безпековими детермінантами інфляційних процесів. Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання під час розроблення заходів монетарної політики, удосконалення механізмів управління інфляційними очікуваннями, підвищення довіри до економічної політики держави та забезпечення цінової стабільності в умовах воєнних викликів.

Ключові слова: інфляційні очікування, інфляція, воєнні шоки, монетарна політика, макроекономічна стабільність, економічні агенти

INFLATION EXPECTATIONS UNDER WARTIME SHOCKS

Vinnytsia Educational and Research Institute of Economics of
WUNU,
Department of Law and Humanities,
Honty str., 37, Vinnytsia,
21017, Ukraine,
tel.: (0432) 55-32-31
e-mail: ryslan.gugul@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-5455-1869>

Abstract. The article examines the conceptual foundations of the formation of inflation expectations under wartime shocks and substantiates their crucial role in ensuring macroeconomic stability and enhancing the effectiveness of the state's monetary policy. The purpose of the study is to generalize contemporary scientific approaches to interpreting the essence of inflation expectations, refine their theoretical definition, and systematize their classification features and determinants under the conditions of a full-scale war. The methodological framework of the study is based on general scientific and special research methods, including analysis and synthesis, logical generalization, comparative analysis, systematization, classification, as well as structural-functional and systems approaches, which enabled a comprehensive investigation of the economic nature of inflation expectations and the determinants of their formation. The generalization of the works of foreign and Ukrainian scholars made it possible to distinguish four conceptual approaches to the interpretation of inflation expectations: predictive, monetary-behavioral, process-information, and psychological. The scientific novelty of the study lies in substantiating the author's definition of the concept of inflation expectations, which, unlike existing approaches, comprehensively integrates predictive, informational, institutional, behavioral, and macroeconomic aspects of their formation. The classification of inflation expectations has been refined according to the method of formation, time horizon, degree of stability, and level of validity, while the specific features of their formation by different groups of economic agents have been systematized. It is substantiated that under wartime shocks the traditional mechanisms of forming inflation expectations undergo significant transformation under the influence of a complex set of interrelated macroeconomic, monetary, fiscal, production and logistics, energy, external economic, informational and psychological, institutional, and military-security factors. A comprehensive system of factors shaping inflation expectations has been proposed, reflecting the interrelationship between economic, institutional, and security determinants of inflationary processes. The practical significance of the research findings lies in the possibility of their application in developing monetary policy measures, improving the mechanisms for managing inflation expectations, strengthening confidence in the state's economic policy, and ensuring price stability under wartime challenges.

Key words: inflation expectations, inflation, wartime shocks, monetary policy, macroeconomic stability, economic agents

Вступ. Інфляційні очікування є одним із ключових елементів функціонування сучасної економіки, оскільки визначають поведінку різних економічних агентів, впливаючи на процеси ціноутворення, інвестиційну активність, рівень споживання та ефективність монетарної політики. В умовах відносної макроекономічної стабільності їх формування значною мірою залежить від динаміки основних макроекономічних показників, довіри до центрального банку, ефективності державної економічної політики та інформаційного середовища. Водночас у періоди масштабних кризових потрясінь механізми формування інфляційних очікувань істотно трансформуються під впливом зростання невизначеності, погіршення економічних перспектив та посилення ризиків.

Попри значний науковий доробок у сфері дослідження інфляційних очікувань, сучасні умови повномасштабної війни актуалізують необхідність переосмислення традиційних підходів до їх формування. Особливої уваги потребує дослідження трансформації системи факторів, що визначають інфляційні очікування в умовах воєнних шоків, оцінювання ролі безпекової невизначеності, руйнування економічної інфраструктури, енергетичних ризиків, інформаційних чинників та довіри до державних інституцій у забезпеченні стабільності цінних очікувань. Це обумовлює необхідність подальших наукових досліджень, спрямованих на розвиток теоретичних положень щодо формування інфляційних очікувань в умовах воєнної економіки.

Постановка завдання. Проблематика формування інфляційних очікувань є одним із найбільш динамічних напрямів сучасної макроекономічної науки. Зростання інфляції після пандемії COVID-19, енергетична криза, порушення глобальних ланцюгів постачання та повномасштабна війна в Україні суттєво актуалізували дослідження механізмів формування очікувань економічних агентів, ролі інформаційних факторів, довіри до монетарної політики, поведінкових аспектів прийняття рішень та впливу воєнних шоків на інфляційні процеси.

Комплексний огляд сучасних підходів до дослідження інфляційних очікувань представлено Ф. Д'Акунто, У. Мальмендье та М. Вебера, які систематизували результати емпіричних досліджень щодо формування інфляційних очікувань різних категорій економічних агентів [1]. Питання закріплення інфляційних очікувань різних груп економічних агентів вивчали К. Міядзіма та Дж. Етман [2]. Взаємозв'язок між інфляційними очікуваннями та фактичною інфляцією аналізував Р. Месснер [3]. Роль невизначеності у формуванні споживчих інфляційних очікувань розкрито Л. Райхе та А. Мейлер [4]. Методологічні аспекти вимірювання макроекономічних очікувань описував К. Ф. Манський, який обґрунтовував переваги використання ймовірнісних опитувань для оцінювання очікувань економічних агентів [5].

Серед українських учених варто відзначити Д. Калініченка та І. Білу, які аналізували можливості використання інструментів поведінкової економіки для впливу на інфляційні очікування [6]. Методичні підходи до аналізу інфляційних очікувань систематизовано В. Крамаром та А. Пільком, які здійснили порівняльний аналіз сучасних економетричних моделей оцінювання інфляційних очікувань [7]. Концептуальні засади інфляційних очікувань були закладені Т. Семененко, яка розкрила економічну природу цього явища й узагальнила основні підходи до трактування його сутності [8]. Подальший розвиток теоретичних аспектів проблеми представлено Л. Квасній та О. Щербан, які інфляційні очікування розглядали як важливий елемент функціонування ринкової економіки [9]. Фундаментальні положення щодо інфляції, механізмів її виникнення та ролі очікувань у функціонуванні ринкової економіки висвітлено А. Сірком [10].

Новітні тенденції розвитку досліджень інфляційних очікувань домогосподарств узагальнено Ф. Д'Акунто, Е. Хараламбакіс, Д. Георгакос, Г. Кенні, Дж. Мейер та М. Вебером [11]. Особливості формування інфляційних і зарплатних очікувань підприємств в умовах інфляційного сплеску досліджено Е. Готьє, Ф. Савіньяк та О. Койбіон [12]. Водночас О. Койбіон та Ю. Городніченко запропонували концепцію інформаційної негнучкості, яка обґрунтовує, що економічні агенти оновлюють власні очікування нерівномірно, використовуючи неповну або застарілу інформацію [13]. Розвиток цієї проблематики представлено К. Корнандом і П. Юбером, які дослідили інформаційні фрикції при формуванні різних типів інфляційних очікувань [14]. Питання закріплення інфляційних очікувань у сучасній економіці ґрунтовно висвітлювали К. Карвальо, С. Еусепі, Е. Моєнч і Б. Престон [15].

А. Цапін й О. Фарина аналізували роль фінансової грамотності у формуванні та закріпленні інфляційних очікувань в Україні [16]. Особливості економічних очікувань населення України також вивчав П. Лещенко [17].

Важливий внесок у дослідження впливу монетарної політики на очікування домогосподарств здійснили О. Койбіон, Д. Георгаракос, Ю. Городніченко та М. Вебер, які емпірично підтвердили, що інструменти випереджальної комунікації центрального банку здатні змінювати інфляційні очікування населення [18]. В умовах повномасштабної війни особливої актуальності набуває дослідження впливу енергетичних факторів на інфляційні процеси. О. Собкевич [19]. Безпосередньо вплив воєнних шоків на інфляційні очікування в Україні описано М. Шишко, А. Рутковською та О. Мотузкою [20].

Водночас аналіз наведених наукових праць свідчить, що більшість зарубіжних досліджень зосереджується на інформаційних, поведінкових та монетарних детермінантах інфляційних очікувань, тоді як українські дослідження переважно присвячені їх теоретичному осмисленню, методам оцінювання та окремим аспектам формування в умовах економічної нестабільності. Незважаючи на появу перших праць, присвячених воєнним шокам, недостатньо дослідженими залишаються питання комплексного впливу безпекових, енергетичних, логістичних, демографічних та інформаційних чинників на трансформацію механізмів формування інфляційних очікувань в умовах повномасштабної війни, що й зумовлює актуальність дослідження.

Метою статті є розвиток теоретико-методичних положень щодо формування інфляційних очікувань в умовах воєнних шоків на основі критичного аналізу сучасних наукових підходів, удосконалення понятійного апарату, систематизації видів інфляційних очікувань, визначення особливостей їх формування різними групами економічних агентів та обґрунтування системи факторів, що впливають на їх трансформацію в умовах повномасштабної війни.

Результати. В умовах сучасних макроекономічних трансформацій інфляційні очікування набувають статусу одного з ключових факторів, що визначають ефективність функціонування економіки та результативність монетарної політики держави. На відміну від фактичної інфляції, яка відображає вже реалізовану динаміку зміни загального рівня цін, інфляційні очікування характеризують уявлення економічних агентів щодо майбутніх інфляційних процесів і значною мірою формують їхню поточну економічну поведінку. Саме тому в сучасній науці інфляційні очікування розглядаються не лише як наслідок зміни макроекономічної ситуації, а й як самостійний фактор, здатний прискорювати або стримувати інфляційні процеси.

Варто зауважити, що серед учених наразі відсутнє єдине загальновизнане трактування поняття «інфляційні очікування», що зумовлено його багатокomпонентною економічною природою та міждисциплінарним характером. Зарубіжні та вітчизняні науковці акцентують увагу на різних аспектах цієї дефініції, розглядаючи її як суб'єктивні уявлення економічних агентів про майбутню динаміку цін, елемент механізму формування інфляції, психологічний чинник економічної поведінки або складову трансмісійного механізму монетарної політики.

Більшість сучасних зарубіжних дослідників трактує інфляційні очікування насамперед як прогностні уявлення економічних агентів щодо майбутньої інфляції. Так, Д'Акунто Ф., Мальмендье У. та Вебер М. визначають інфляційні очікування як суб'єктивні уявлення домогосподарств, підприємств, інвесторів та інших економічних агентів про майбутню динаміку загального рівня цін, які безпосередньо впливають на прийняття економічних рішень, макроекономічні результати та ефективність монетарної політики [1, с.1-2]. У запропонованому підході особлива увага приділяється ролі інфляційних очікувань як чинника, що визначає поведінку економічних суб'єктів і

водночас виступає одним із ключових елементів функціонування сучасної економічної системи.

Близької позиції дотримуються Міядзіма К. та Єтман Дж., які також розглядають інфляційні очікування як сформовані різними групами економічних агентів прогнози щодо майбутньої динаміки цін [2, с.2-3]. Водночас автори більше акцентують увагу на різноманітності суб'єктів формування очікувань, до яких відносять не лише домогосподарства й підприємства, а й професійних аналітиків, профспілки та інших учасників економічних відносин, рішення яких визначають подальший розвиток економічних процесів.

Окремий напрям зарубіжних досліджень представляє Месснер Р., який пов'язує інфляційні очікування не лише з прогнозуванням майбутнього рівня цін, а й із механізмом формування фактичної інфляції. Науковець наголошує, що очікування формуються під впливом наявної інформації та безпосередньо визначають процеси ціноутворення, економічну поведінку суб'єктів господарювання й ефективність реалізації монетарної політики [3, с.55-56]. Тому інфляційні очікування розглядаються як важливий елемент взаємозв'язку між інформаційним середовищем, поведінкою економічних агентів і макроекономічною стабільністю.

У свою чергу, Райхе Л. та Мейлер А. аналізують інфляційні очікування крізь призму сучасної монетарної теорії. На їхню думку, саме очікування щодо майбутньої інфляції забезпечують функціонування трансмісійного механізму грошово-кредитної політики, оскільки визначають поточні рішення споживачів і підприємств через очікувану зміну реальної процентної ставки [4, с.202]. У межах цього підходу інфляційні очікування виступають одним із ключових елементів реалізації монетарної політики центрального банку.

Дещо інший підхід запропонував Манський Ч., який розглядає інфляційні очікування як суб'єктивні ймовірнісні оцінки економічних агентів про майбутній рівень інфляції. Особливістю його концепції є акцент на можливості кількісного вимірювання очікувань за допомогою спеціальних соціологічних опитувань [5, с.439-440]. Такий підхід суттєво розширює методологічні можливості емпіричного дослідження інфляційних процесів та оцінювання ефективності монетарної політики.

Українські науковці також не виробили єдиного підходу до трактування інфляційних очікувань, хоча більшість із них розглядає це поняття як результат оцінювання майбутньої динаміки цін економічними агентами. Так, Калініченко Д. І. та Біла І. С. визначають інфляційні очікування як припущення економічних агентів щодо майбутніх змін рівня цін, які формуються на основі аналізу минулих, поточних та прогнозованих тенденцій розвитку рівня цін [6, с.108]. Аналогічного підходу дотримуються Крамар В. Р. та Пілько А. Д., які наголошують на адаптивному характері інфляційних очікувань, що виникають шляхом екстраполяції існуючих тенденцій зміни інфляції на майбутній період [7, с.165].

Особливе місце займає підхід, представлений Семененко Т. О., яка розглядає інфляційні очікування не як статичний прогноз, а як процес реагування економічних суб'єктів на інформацію щодо вже наявного або очікуваного зростання цін [8, с.280]. У цьому випадку увага акцентується на механізмі формування очікувань та їх постійному коригуванні залежно від змін економічної ситуації.

Окрему групу становлять психологічні підходи до розуміння інфляційних очікувань. Зокрема, Квасній Л. Г. та Щербан О. Я. трактують їх як морально-психологічний стан споживачів, виробників і підприємців, пов'язаний з очікуванням можливих інфляційних процесів та їхнього впливу на економічне становище [9, с.202]. Найбільш яскраво психологічний аспект представлений Сірком А. В., який визначає інфляційні очікування як стан психологічної напруги (дискомфорту) в умовах високої

інфляції, що спонукає економічних агентів до прискорення споживання та інших економічних рішень, які, своєю чергою, ще більше посилюють інфляційні процеси [10, с.257].

Узагальнення наведених наукових підходів дозволяє виокремити чотири основні концептуальні підходи до трактування інфляційних очікувань:

- прогностичний, відповідно до якого інфляційні очікування розглядаються як суб'єктивні прогнози або припущення економічних агентів щодо майбутньої динаміки цін [1; 2; 6; 7];

- монетарно-поведінковий, представники якого акцентують увагу на впливі інфляційних очікувань на економічну поведінку суб'єктів господарювання, формування фактичної інфляції та ефективність монетарної політики [3; 4];

- процесно-інформаційний, у межах якого інфляційні очікування розглядаються як процес формування та постійного оновлення оцінок під впливом нової економічної інформації [5; 8]);

- психологічний, який інтерпретує інфляційні очікування як особливий психологічний стан економічних агентів, що визначає їхню поведінку в умовах інфляційної нестабільності [9; 10].

На нашу думку, жоден із розглянутих підходів не відображає повною мірою сучасної природи інфляційних очікувань, оскільки більшість визначень акцентує увагу лише на окремих їх характеристиках – прогностичній, поведінковій, психологічній або монетарній. Водночас в умовах цифровізації економіки, швидкого поширення інформації, глобальної економічної інтеграції та зростання ролі комунікацій центральних банків інфляційні очікування формуються під впливом значно ширшого кола чинників і виступають важливим елементом механізму макроекономічної стабілізації.

У зв'язку з цим пропонуємо визначати інфляційні очікування як сформовані під впливом економічної інформації, попереднього досвіду, монетарної політики, інституційного середовища та поведінкових чинників суб'єктивні уявлення й прогнози економічних агентів щодо майбутньої динаміки загального рівня цін, які визначають їхні рішення у сфері споживання, заощадження, інвестування, ціноутворення, формування заробітної плати та інших економічних процесів і водночас впливають на фактичну динаміку інфляції, ефективність монетарної політики та забезпечення макроекономічної стабільності. Таке визначення, на відміну від існуючих, комплексно поєднує прогностичний, монетарно-поведінковий, інформаційний, інституційний і макроекономічний аспекти інфляційних очікувань, що найбільш повно відповідає сучасним умовам функціонування економіки та розвитку теорії інфляційних процесів.

Інфляційні очікування зазвичай розглядаються як неоднорідне явище, оскільки вони формуються різними групами економічних агентів, які відрізняються рівнем доступу до інформації, професійною компетентністю, мотивами економічної поведінки та характером прийняття рішень. Саме тому аналіз інфляційних очікувань доцільно здійснювати диференційовано, враховуючи особливості окремих груп економічних суб'єктів. У сучасних дослідженнях найчастіше виокремлюють інфляційні очікування домогосподарств, підприємств, професійних прогнозистів і фінансових аналітиків, інвесторів, профспілок, а також центрального банку (табл. 1). Кожна із зазначених груп не лише по-різному оцінює майбутню інфляцію, а й через власні економічні рішення формує канали її подальшого поширення.

Найбільш чутливими до інфляційних процесів є домогосподарства, очікування яких безпосередньо впливають на споживчий попит, заощадження, структуру витрат, валютну поведінку та рішення щодо придбання товарів тривалого користування. На відміну від професійних учасників ринку, населення формує свої очікування переважно під впливом особистого досвіду, інформації із засобів масової комунікації, динаміки

цін на соціально значущі товари, валютного курсу та загального інформаційного середовища. В умовах воєнних шоків такі очікування стають більш емоційними та нестійкими, що нерідко призводить до ажіотажного попиту, прискорення споживання та посилення інфляційного тиску.

Не менш важливими є інфляційні очікування підприємств, які безпосередньо впливають на процес ціноутворення, інвестиційну активність, формування виробничих планів і політику оплати праці. Очікуючи подальше зростання витрат на сировину, енергоносії, логістику чи оплату праці, підприємства заздалегідь закладають прогнозоване підвищення витрат у відпускні ціни продукції. У результаті очікувана інфляція трансформується у фактичне зростання цін, формуючи механізм самореалізації інфляційних очікувань. Під час війни цей ефект посилюється через високий рівень невизначеності, порушення виробничих ланцюгів, енергетичні ризики та коливання валютного курсу.

Таблиця 1

Характеристика інфляційних очікувань різних економічних агентів

Table 1

Characteristics of inflation expectations across different economic agents

Економічний агент	Особливості формування	Вплив на економіку
Домогосподарства	Формуються під впливом особистого досвіду, цін на товари повсякденного попиту, валютного курсу, інформаційного середовища та психологічних чинників	Визначають споживчий попит, заощадження, валютну поведінку, купівлю товарів тривалого користування
Підприємства	Ґрунтуються на прогнозах виробничих витрат, вартості ресурсів, логістики, енергоносіїв, заробітної плати та попиту	Впливають на ціноутворення, інвестиційну активність, обсяги виробництва та зайнятість
Професійні прогнозисти та фінансові аналітики	Формуються на основі макроекономічного аналізу, статистичних моделей, монетарної та фіскальної політики	Використовуються під час прогнозування економічного розвитку, прийняття державних і корпоративних рішень
Інвестори та фінансові установи	Базуються на оцінці макроекономічних ризиків, процентних ставок, валютного курсу, державної політики	Визначають інвестиційні рішення, структуру фінансових активів і вартість капіталу
Профспілки та роботодавці	Формуються під час переговорів щодо рівня заробітної плати та соціальних гарантій	Впливають на динаміку заробітної плати, виробничі витрати та формування інфляції витрат
Центральний банк	Формуються на основі макроекономічного прогнозування та оцінки впливу монетарної політики	Використовуються для визначення параметрів монетарної політики

Джерело: Складено автором на основі [2; 11; 12]

Особливу роль у функціонуванні фінансової системи відіграють очікування професійних прогнозистів, фінансових аналітиків та інвесторів й фінансових установ. Саме вони формують експертні прогнози інфляції, які використовуються центральними банками, урядами, міжнародними організаціями та фінансовими установами під час прийняття стратегічних рішень. Ці очікування базуються на комплексному аналізі макроекономічних показників, монетарної політики, бюджетної ситуації, зовнішньоекономічної кон'юнктури та геополітичних ризиків, тому характеризуються вищою точністю й відносною стабільністю порівняно з очікуваннями населення.

Вагомий вплив на інфляційні процеси мають також профспілки та роботодавці, які беруть участь у формуванні заробітної плати. Очікування щодо майбутнього рівня інфляції враховуються під час укладання колективних договорів, визначення темпів індексації заробітної плати та перегляду соціальних гарантій. Якщо економічні суб'єкти прогнозують високу інфляцію, вони прагнуть компенсувати майбутню втрату купівельної спроможності шляхом підвищення номінальної заробітної плати, що, своєю чергою, збільшує виробничі витрати підприємств і може стимулювати подальше підвищення цін.

Окреме місце займають інфляційні очікування центрального банку, які фактично відображають прогнозну оцінку майбутньої інфляції та слугують орієнтиром для формування монетарної політики. Через інфляційне таргетування, комунікаційну політику та використання процентних ставок центральний банк прагне забезпечити стабільність інфляційних очікувань усіх економічних агентів. Особливого значення це набуває в умовах воєнних шоків, коли зростає рівень макроекономічної невизначеності, а довіра до економічної політики держави стає одним із ключових чинників стабілізації інфляційних процесів.

Доцільно зазначити, що інфляційні очікування класифікують за різними критеріями, що дає змогу комплексно оцінити механізми їх формування, канали впливу на економічну поведінку суб'єктів та роль у забезпеченні макроекономічної стабільності. Найчастіше їх поділяють за способом формування, ступенем обґрунтованості, часовим горизонтом та ступенем стабільності (табл. 2). Такий підхід дозволяє глибше зрозуміти особливості функціонування інфляційних очікувань в умовах високої невизначеності, що особливо актуально для економіки України в період повномасштабної війни.

Найбільш поширеною у сучасній економічній науці є класифікація інфляційних очікувань за способом їх формування. Саме механізм формування визначає, яку інформацію використовують економічні агенти при прогнозуванні майбутньої інфляції та наскільки швидко вони адаптуються до змін економічного середовища.

Найпростішими є адаптивні інфляційні очікування, відповідно до яких економічні агенти формують уявлення про майбутню інфляцію, спираючись переважно на попередній досвід та фактичну динаміку цін. За такого підходу нова інформація враховується поступово, а прогноз інфляції коригується із певним часовим лагом. Подібний механізм є характерним насамперед для населення та малого бізнесу, які не мають достатніх аналітичних ресурсів для комплексного прогнозування макроекономічної ситуації.

Більш досконалим різновидом є раціональні інфляційні очікування, які формуються на основі максимально повного використання всієї доступної інформації. Економічні агенти аналізують макроекономічні показники, рішення центрального банку, фіскальну політику держави, тенденції світових ринків, валютний курс, геополітичні ризики та інші чинники, що можуть впливати на майбутню інфляцію. Саме такі очікування лежать в основі сучасних моделей монетарної політики та інфляційного таргетування.

Таблиця 2

Класифікація інфляційних очікувань

Table 2

Classification of inflation expectations

Ознака	Вид	Характеристика
За способом формування	Адаптивні	Формуються на основі попереднього досвіду та фактичної динаміки інфляції. Економічні агенти екстраполюють минулі тенденції на майбутнє, поступово коригуючи свої очікування залежно від зміни цін.
	Раціональні	Базуються на максимально повному використанні наявної інформації, прогнозів, економічної політики держави та аналізі майбутніх змін.
	Екстраполяційні	Формуються шляхом перенесення поточних темпів інфляції на майбутній період без урахування можливих структурних змін економіки.
	Статичні	Передбачають незмінність рівня інфляції у майбутньому порівняно з поточним періодом.
За часовим горизонтом	Короткострокові	Відображають очікування щодо зміни цін протягом найближчих місяців або року та найбільше впливають на поточне споживання і ціноутворення.
	Середньострокові	Формуються на період від одного до трьох років і використовуються при прийнятті інвестиційних, кредитних та виробничих рішень.
	Довгострокові	Відображають уявлення щодо інфляції на тривалий період і значною мірою характеризують довіру до монетарної політики центрального банку.
За ступенем стабільності	Закріплені	Залишаються близькими до цільового рівня інфляції незалежно від короткострокових економічних шоків, що свідчить про високу довіру до центрального банку.
	Незакріплені	Легко змінюються під впливом економічних або політичних потрясінь, що підвищує ризик інфляційної спіралі.
За ступенем обґрунтованості	Реалістичні	Ґрунтуються на об'єктивному аналізі економічної інформації та відповідають реальним тенденціям розвитку економіки.
	Завищені	Передбачають вищі темпи інфляції, ніж очікуються за об'єктивними економічними передумовами, що може стимулювати інфляційний тиск.
	Занижені	Недооцінюють майбутні інфляційні процеси, що може призводити до помилкових економічних рішень.

Джерело: Складено автором на основі [13; 14; 15]

Окремим різновидом є екстраполяційні очікування, коли майбутні темпи інфляції прогнозуються шляхом механічного перенесення поточної динаміки цін на майбутній період без урахування можливих структурних змін економіки. В умовах криз або воєнних шоків такий підхід нерідко призводить до переоцінки масштабів майбутньої інфляції.

Найбільш спрощеним варіантом виступають статичні очікування, за яких економічні агенти припускають, що інфляція у майбутньому залишиться на поточному рівні. Подібний підхід є характерним переважно для періодів макроекономічної стабільності та низької інфляції, тоді як за умов високої економічної невизначеності його практичне застосування є досить обмеженим.

Важливою класифікаційною ознакою є часовий горизонт, на який формуються інфляційні очікування.

Короткострокові інфляційні очікування відображають прогноз зміни цін протягом найближчих місяців або одного року. Саме вони найбільшою мірою впливають на поточну споживчу поведінку населення, ціноутворення підприємств, валютний попит та формування короткострокових контрактів.

Середньострокові очікування формуються, як правило, на період від одного до трьох років. Вони використовуються підприємствами під час планування інвестиційної діяльності, визначення обсягів виробництва, укладання довгострокових контрактів, кредитування та прогнозування фінансових результатів.

Довгострокові інфляційні очікування характеризують уявлення економічних агентів щодо інфляційних процесів у віддаленій перспективі. Вони є одним із найважливіших показників довіри до монетарної політики центрального банку, оскільки свідчать про ступінь закріпленості інфляційних очікувань навколо офіційної інфляційної цілі.

З позицій ефективності монетарної політики важливого значення набуває класифікація інфляційних очікувань за ступенем їх стабільності.

Закріплені інфляційні очікування залишаються близькими до офіційної інфляційної цілі навіть за наявності тимчасових економічних шоків. Їх існування свідчить про високий рівень довіри до центрального банку та ефективність його комунікаційної політики.

На противагу цьому незакріплені очікування легко змінюються під впливом економічних, політичних або воєнних потрясінь. За таких умов будь-яке прискорення інфляції може швидко трансформуватися у подальше зростання цін через зміну поведінки економічних агентів, що значно ускладнює проведення монетарної політики.

Залежно від ступеня обґрунтованості інфляційні очікування можна поділити на реалістичні, завищені та занижені.

Реалістичні очікування формуються на основі об'єктивного аналізу економічної інформації та найбільш повно відображають імовірний розвиток інфляційних процесів.

Завищені очікування передбачають вищі темпи майбутньої інфляції, ніж це впливає з реальних макроекономічних передумов. Вони можуть стимулювати передчасне підвищення заробітної плати, цін, попиту та сприяти виникненню інфляційної спіралі.

Натомість занижені інфляційні очікування характеризуються недооцінкою майбутнього зростання цін, що може призвести до помилкових фінансових, інвестиційних та виробничих рішень, а також до недооцінювання інфляційних ризиків.

Отже, запропонована класифікація свідчить, що інфляційні очікування є неоднорідним економічним поняттям, яке відрізняється за механізмом формування, часовим горизонтом, суб'єктами формування, рівнем стабільності та ступенем обґрунтованості. Комплексне врахування зазначених видів очікувань дає змогу глибше

зрозуміти механізм поширення інфляційних процесів, особливо в умовах воєнних шоків, коли різні групи економічних агентів по-різному реагують на зростання невизначеності, а ефективність монетарної політики значною мірою залежить від здатності центрального банку підтримувати стабільність та закріпленість інфляційних очікувань.

В умовах воєнних шоків формування інфляційних очікувань відбувається під впливом значно ширшого кола чинників, ніж у періоди макроекономічної стабільності. Якщо за нормальних економічних умов визначальний вплив мають монетарна політика центрального банку, динаміка інфляції та макроекономічні показники, то під час війни суттєво зростає роль неекономічних факторів, пов'язаних із безпековою ситуацією, руйнуванням виробничого потенціалу, невизначеністю щодо тривалості бойових дій та очікуваннями населення стосовно майбутнього розвитку економіки. За таких умов інфляційні очікування стають не лише результатом аналізу економічної інформації, а й відображенням психологічної реакції економічних агентів на високий рівень невизначеності та ризику.

Загалом фактори формування інфляційних очікувань доцільно поділяти на макроекономічні, монетарні, фіскальні, виробничо-логістичні, енергетичні, зовнішньоекономічні, інформаційно-психологічні та воєнно-безпекові (табл. 3).

Таблиця 3

Фактори формування інфляційних очікувань в умовах воєнних шоків

Table 3

Factors shaping inflation expectations under wartime shocks

Група факторів	Основні складові	Вплив на інфляційні очікування
Макроекономічні	Рівень інфляції, темпи економічного зростання, безробіття, динаміка доходів населення	Формують базові очікування щодо майбутньої динаміки цін
Монетарні	Облікова ставка НБУ, валютний курс, грошова маса, комунікаційна політика центрального банку	Визначають довіру до спроможності НБУ забезпечувати цінову стабільність
Фіскальні	Дефіцит бюджету, державний борг, податкова політика, емісійне фінансування	Посилюють або стримують інфляційні очікування через оцінку фінансової стійкості держави
Виробничо-логістичні	Обсяги виробництва, стан ланцюгів постачання, транспортні витрати, забезпеченість ресурсами	Формують очікування щодо майбутньої товарної пропозиції та собівартості продукції
Енергетичні	Ціни на енергоносії, забезпеченість електроенергією, ризики енергетичної безпеки	Впливають на очікування щодо виробничих витрат і тарифів
Зовнішньоекономічні	Світові ціни, міжнародна торгівля, валютні ринки, санкції, глобальні кризи	Передають зовнішній інфляційний тиск у національну економіку
Інформаційно-психологічні	Новини, медіа, соціальні мережі, довіра до влади, споживчі настрої	Формують суб'єктивне сприйняття інфляції навіть без реальних економічних змін

Продовження табл.3

Воєнно-безпекові	Бойові дії, руйнування інфраструктури, міграція населення, мобілізація, безпекові ризики	Підсилюють невизначеність, схильність до накопичення запасів та очікування подальшого зростання цін
------------------	--	---

Джерело: Складено автором на основі [16; 17; 18]

Провідне місце серед факторів формування інфляційних очікувань належить макроекономічним чинникам. Насамперед економічні агенти орієнтуються на фактичну динаміку інфляції, зміни споживчих цін, рівень економічної активності, доходів населення та ситуацію на ринку праці. Якщо інфляція протягом тривалого часу перевищує цільові орієнтири центрального банку, населення та бізнес починають очікувати подальшого підвищення цін, що саме по собі стимулює інфляційні процеси через прискорення споживання, перегляд контрактних цін та заробітної плати.

Важливий вплив здійснюють монетарні фактори, оскільки саме вони визначають рівень довіри економічних агентів до грошово-кредитної політики держави. Рішення центрального банку щодо облікової ставки, валютної політики, управління ліквідністю банківської системи та комунікації із суспільством безпосередньо впливають на очікування щодо майбутньої інфляції. Особливого значення набуває довіра до центрального банку, адже за високої інституційної довіри навіть тимчасове прискорення інфляції не завжди призводить до істотного погіршення інфляційних очікувань.

Не менш вагомими є фінансові фактори. Значний дефіцит державного бюджету, швидке зростання державного боргу, емісійне фінансування бюджетних видатків, а також невизначеність щодо податкової політики можуть формувати очікування майбутнього прискорення інфляції. Економічні агенти оцінюють здатність держави забезпечувати фінансову стійкість, що впливає на їхні рішення щодо споживання, інвестування та заощадження.

Суттєву роль відіграють виробничо-логістичні фактори. Порушення виробничих ланцюгів, скорочення обсягів виробництва, дефіцит окремих товарів, зростання транспортних витрат і логістичних ризиків створюють передумови для підвищення собівартості продукції. За наявності таких тенденцій підприємства очікують подальшого зростання витрат і завчасно коригують цінову політику, що сприяє закріпленню інфляційних очікувань.

Особливої актуальності в сучасних умовах набувають енергетичні фактори. Зростання цін на електроенергію, паливо та інші енергетичні ресурси безпосередньо впливає на виробничі витрати практично всіх галузей економіки [19, с.4-5]. В умовах війни додатковий вплив мають ризики руйнування енергетичної інфраструктури, аварійні відключення електроенергії та необхідність використання резервних джерел енергопостачання, що посилює очікування подальшого підвищення цін.

Відчутний вплив справляють також зовнішньоекономічні фактори. До них належать зміни світових цін на продовольство, енергоносії та сировину, коливання валютних курсів, міжнародні санкції, порушення глобальних ланцюгів постачання та загальносвітові економічні кризи. Для відкритої економіки України ці фактори є важливим джерелом імпортованої інфляції, що впливає на очікування всіх економічних агентів.

Окрему групу становлять інформаційно-психологічні фактори. Інфляційні очікування значною мірою залежать від інформаційного середовища, повідомлень засобів масової інформації, експертних прогнозів, комунікації органів державної влади та рівня довіри до офіційної статистики. Інтенсивне висвітлення негативних

економічних подій або поширення песимістичних прогнозів може формувати завищені інфляційні очікування навіть за відсутності суттєвих фундаментальних змін.

В умовах повномасштабної війни вирішального значення набувають воєнно-безпекові фактори. Руйнування виробничої та транспортної інфраструктури, міграція населення, мобілізація трудових ресурсів, загрози енергетичній безпеці, невизначеність щодо тривалості бойових дій та майбутніх економічних перспектив істотно підвищують рівень невизначеності [20, с.109-110]. За таких умов домогосподарства схильні збільшувати поточне споживання та накопичувати запаси товарів, підприємства – переглядати цінову політику з урахуванням майбутніх ризиків, а інвестори – вимагати вищої премії за ризик. У результаті воєнні ризики стають не лише безпосереднім чинником інфляції, а й потужним каталізатором погіршення інфляційних очікувань.

Отже, інфляційні очікування формуються під комплексним впливом взаємопов'язаних економічних і неекономічних чинників. Водночас в умовах воєнних шоків традиційні монетарні детермінанти дедалі більше доповнюються безпековими, логістичними, енергетичними та психологічними факторами, які істотно посилюють невизначеність економічного середовища. Це обумовлює необхідність проведення комплексної макроекономічної політики, спрямованої не лише на стримування фактичної інфляції, а й на стабілізацію інфляційних очікувань усіх категорій економічних агентів як важливої передумови забезпечення цінової та фінансової стабільності держави.

Висновки. Інфляційні очікування є не лише відображенням прогнозів економічних агентів щодо майбутньої динаміки цін, а й важливим чинником, який безпосередньо впливає на споживчу, інвестиційну, виробничу та цінову поведінку, визначаючи подальший розвиток інфляційних процесів.

У результаті узагальнення сучасних зарубіжних і вітчизняних наукових підходів систематизовано концептуальні напрями трактування сутності інфляційних очікувань, що дало змогу виокремити прогностичний, монетарно-поведінковий, процесно-інформаційний та психологічний підходи. На відміну від існуючих трактувань запропоновано авторське визначення поняття «інфляційні очікування», яке комплексно поєднує прогностичний, поведінковий, інформаційний, інституційний і макроекономічний аспекти їх формування та найбільш повно відображає сучасні умови функціонування економіки.

Встановлено, що інфляційні очікування є багаторівневим поняттям, яке формується різними економічними агентами під впливом неоднакових факторів та реалізується через різні канали економічної поведінки. Саме взаємодія очікувань населення, бізнесу, фінансового сектору та державних інституцій визначає характер поширення інфляційних процесів в економіці. В умовах воєнних шоків значення очікувань істотно зростає, оскільки вони стають не лише реакцією на поточні економічні зміни, а й самостійним чинником формування майбутньої інфляційної динаміки, що зумовлює необхідність їх постійного моніторингу та врахування під час реалізації макроекономічної й монетарної політики.

Систематизовано особливості формування інфляційних очікувань різних груп економічних агентів та удосконалено їх класифікацію за способом формування, часовим горизонтом, ступенем стабільності й рівнем обґрунтованості, що дозволяє комплексніше оцінювати механізми їх виникнення та впливу на макроекономічні процеси.

Обґрунтовано, що в умовах повномасштабної війни механізм формування інфляційних очікувань суттєво трансформується під впливом взаємодії макроекономічних, монетарних, фіскальних, виробничо-логістичних, енергетичних, зовнішньоекономічних, інформаційно-психологічних, інституційних та воєнно-

безпекових факторів. Доведено, що саме воєнно-безпекові чинники стають одним із ключових каталізаторів посилення економічної невизначеності, зростання інфляційних очікувань і, відповідно, інфляційного тиску.

Перспективи подальших досліджень доцільно пов'язати з розробленням економіко-математичних моделей кількісного оцінювання впливу окремих груп факторів на формування інфляційних очікувань в Україні, а також з емпіричним аналізом особливостей їх трансформації на різних етапах повномасштабної війни та післявоєнного економічного відновлення.

1. D'Acunto F., Malmendier U., Weber M. What Do the Data Tell Us About Inflation Expectations? Cambridge : National Bureau of Economic Research, 2022. 43 p.
2. Miyajima K., Yetman J. Assessing inflation expectations anchoring for heterogeneous agents: analysts, businesses and trade unions. Basel : Bank for International Settlements 2018. 22 p.
3. Moessner R. Effects of inflation expectations on inflation. *National Institute Economic Review*. 2025. Vol. 270. P. 55-63. DOI: <https://doi.org/10.1017/nie.2024.24>.
4. Reiche L., Meyler A. Making sense of consumer inflation expectations: the role of uncertainty. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2022. 32 p.
5. Manski C. F. Survey measurement of probabilistic macroeconomic expectations: progress and promise. *NBER Macroeconomics Annual*. 2017. Vol. 32. Is. 1. P. 411-471. DOI: <https://doi.org/10.1086/696061>.
6. Калініченко Д. І., Біла І. С. Використання інструментів поведінкової економіки для впливу на інфляційні очікування. *Наукові записки НаУКМА. Серія: Економічні науки*. 2025. №10 (1). С. 107-116. DOI: <https://doi.org/10.18523/2519-4739.2025.10.1.107-116>.
7. Крамар В. Р., Пілько А. Д. Моделі аналізу інфляційних очікувань. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2022. №2 (78). С. 164-173. DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2022-78-23>.
8. Семененко Т. О. Інфляційні очікування: дослідження сутності проблеми. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2010. Т. 28. С. 279-287.
9. Квасній Л. Г., Щербан О. Я. Інфляційні очікування в економіці. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.15. С. 199-203.
10. Сірко А. В. Економічна теорія. Політекономія : нач. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 416 с.
11. D'Acunto F., Charalambakis E., Georgarakos D., Kenny G., Meyer J., Weber M. Household inflation expectations: an overview of recent insights for monetary policy. Cambridge : National Bureau of Economic Research, 2024. 61 p.
12. Gautier E., Savignac F., Coibion O. Firms' inflation and wage expectations during the inflation surge. Cambridge : National Bureau of Economic Research, 2025. 60 p.
13. Coibion O., Gorodnichenko Y. Information Rigidity and the Expectations Formation Process: A Simple Framework and New Facts. *American Economic Review*. 2015. Vol. 105. No. 8: P. 2644-2678. DOI: <https://doi.org/10.1257/aer.20110306>.
14. Cornand C., Hubert P. Information frictions across various types of inflation expectations. *European Economic Review*. 2022. Vol. 146. 104175. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2022.104175>.
15. Carvalho C., Eusepi S., Moench E., Preston B. Anchored Inflation Expectations. *American Economic Journal: Macroeconomics*. 2023. Vol. 15. No. 1. P. 1-47. DOI: <https://doi.org/10.1257/mac.20200080>.
16. Цапін А., Фарина О. Роль фінансової грамотності в закріпленні інфляційних очікувань: приклад України. Київ : Національний банк України, 2024. 43 с.
17. Лещенко П. А. Фактори впливу на формування економічних очікувань населення в Україні. *Наукові записки НаУКМА. Серія: Економічні науки*. 2017. Т. 2. Вип. 1. С. 92-97. DOI: <https://doi.org/10.18523/2519-4739212017119812>.
18. Coibion O., Georgarakos D., Gorodnichenko Y., Weber M. Forward Guidance and Household Expectations. *Journal of the European Economic Association*. 2023. Vol. 21. Is. 5. P. 2131-2171. DOI: <https://doi.org/10.1093/jeea/jvad003>.
19. Собкевич О. В. Вплив зростання цін на енергоносії на промисловість в Україні. Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2026. 12 с.
20. Szyszko M., Rutkowska A., Motuzka O. (2025). Inflation expectations proprieties during the war: The case of Ukraine. *Economics and Business Review*. 2025. Vol. 11. No. 1. P. 108-132. DOI: <https://doi.org/10.18559/eb.2025.1.1813>.

References

1. D'Acunto F., Malmendier U., and W. Michael. *What Do the Data Tell Us About Inflation Expectations?* National Bureau of Economic Research, 2022.

2. Miyajima, K., and J. Yetman. *Assessing Inflation Expectations Anchoring for Heterogeneous Agents: Analysts, Businesses and Trade Unions*. Bank for International Settlements, 2018.
3. Moessner, R. "Effects of Inflation Expectations on Inflation." *National Institute Economic Review*, vol. 270, 2025, pp. 55–636 <https://doi.org/10.1017/nie.2024.24>.
4. Reiche, L., and A.Meyler. *Making Sense of Consumer Inflation Expectations: The Role of Uncertainty*. Publications Office of the European Union, 2022.
5. Manski, C. F. "Survey Measurement of Probabilistic Macroeconomic Expectations: Progress and Promise." *NBER Macroeconomics Annual*, vol. 32, no. 1, 2017, pp. 411-471. <https://doi.org/10.1086/696061>.
6. Kalinichenko, D. I., and I. S.Bila. "Using behavioral economics tools to influence inflation expectations." *NaUKMA Research Papers. Economics*, no. 10(1), 2025, pp. 107-116, <https://doi.org/10.18523/2519-4739.2025.10.1.107-116>.
7. Kramar, V. R., and A. D.Pilko. "Models for analyzing inflation expectations." *Scientific View: Economics and Management*, no. 2(78), 2022, pp. 164-173, <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2022-78-23>.
8. Semenenko, T. O. "Inflation expectations: Studying the essence of the problem." *Problems and Prospects of Development of the Banking System of Ukraine*, vol. 28, 2010, pp. 279-287.
9. Kvasnii, L. H., and O. Ya. Shcherban. "Inflation expectations in the economy." *Scientific Bulletin of Ukrainian National Forestry University*, no. 20.15, 2010, pp. 199-203.
10. Sirko, A. V. *Economic theory. Political economy*. Center for Educational Literature, 2014.
11. D'Acunto, F, et al. *Household Inflation Expectations: An Overview of Recent Insights for Monetary Policy*. National Bureau of Economic Research, 2024.
12. Gautier, E., Savignac F., and O.Coibion. *Firms' Inflation and Wage Expectations During the Inflation Surge*. National Bureau of Economic Research, 2025.
13. Coibion, O., and Yu.Gorodnichenko. "Information Rigidity and the Expectations Formation Process: A Simple Framework and New Facts." *American Economic Review*, vol. 105, no. 8, 2015, pp. 2644-2678, <https://doi.org/10.1257/aer.20110306>.
14. Cornand, C., and P.Hubert. "Information Frictions Across Various Types of Inflation Expectations." *European Economic Review*, vol. 146, 2022, article 104175, <https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2022.104175>.
15. Carvalho, C., Eusepi, S., Moench, E., and B. Preston. "Anchored Inflation Expectations." *American Economic Journal: Macroeconomics*, vol. 15, no. 1, 2023, pp. 1-47. <https://doi.org/10.1257/mac.20200080>.
16. Tsapin, A., and Faryna, O. *The role of financial literacy in anchoring inflation expectations: The case of Ukraine*. National Bank of Ukraine, 2024.
17. Leshchenko, P. A. "Factors influencing the formation of economic expectations of the population in Ukraine." *NaUKMA Research Papers. Economics*, vol. 2, no. 1, 2017, pp. 92-97, <https://doi.org/10.18523/2519-4739212017119812>.
18. Coibion, O., Georgarakos D., Gorodnichenko Yu., and M. Weber. "Forward Guidance and Household Expectations." *Journal of the European Economic Association*, vol. 21, no. 5, 2023, pp. 2131-2171, <https://doi.org/10.1093/jeea/jvad003>.
19. Sobkevych, O. V. *The impact of rising energy prices on industry in Ukraine*. National Institute for Strategic Studies, 2026.
20. Szyszko, M., Rutkowska A., and O. Motuzka. "Inflation Expectations Proprieties During the War: The Case of Ukraine." *Economics and Business Review*, vol. 11, no. 1, 2025, pp. 108-132, <https://doi.org/10.18559/ebr.2025.1.1813>

Дата подання: 2.07.2026

Дата прийняття до друку: 26.07.2026